

Kamila Groszkowska

Konstytucyjność względnego obowiązku sędziego do orzeczenia dożywotniego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych w przypadku ponownego popełnienia przestępstwa prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości¹

Constitutionality of a judge's relative obligation to issue a permanent disqualification from driving any type of motor vehicles for repeated offences of driving under the influence of alcohol

The Sejm's position states that the provision of the Criminal Code according to which the court shall permanently disqualify the offender from driving any type of motor vehicles in the event of a repeated offense of driving a motor vehicle under the influence of alcohol, if the latter has already been convicted for such an offence, unless an exceptional situation justifiable by special circumstances arises, is in compliance with the constitutional right to a fair trial.

Keywords: Constitutional Tribunal, Criminal Code, offence

W stanowisku Sejmu stwierdzono, że przepis Kodeksu karnego, zgodnie z którym sąd orzeka dożywotni zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych w przypadku ponownego popełnienia przestępstwa prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości, jeżeli sprawca został już wcześniej prawomocnie skazany za takie przestępstwo, o ile nie zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami, jest zgodny z konstytucyjnym prawem do sądu.

Słowa kluczowe: Trybunał Konstytucyjny, Kodeks karny, przestępstwo

Ekspert ds. legislacji Biura Analiz Sejmowych ■
Kancelaria Sejmu, Biuro Analiz Sejmowych, Wydział Analiz Konstytucyjnych, Zespół
Postępowań przed Trybunałem Konstytucyjnym, WARSZAWA, POLSKA ■
kamila.groszkowska@sejm.gov.pl ■ <https://orcid.org/0000-0002-8618-1302>

Na podstawie art. 69 ust. 2 w związku z art. 42 pkt 3 ustawy z 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (t.j. Dz. U. 2019, poz. 2393), w imieniu Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przedkładam wyjaśnienia w sprawie skargi konstytucyjnej XX z 10 marca 2020 r. (sygn. akt SK 22/21), jednocześnie wnosząc o stwierdzenie, że art. 42 § 3 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz. U. 2022, poz. 1138, ze zm.) w zakresie, w jakim przewiduje, że sąd orzeka dożywotni zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych w przypadku popełnienia przestępstwa z art. 178a § 4 w związku z art. 178a § 1 tej ustawy jest **zgodny** z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

¹ Projekt stanowiska Sejmu sporządzony 3 października 2023 r. w sprawie o sygn. akt SK 22/21; BAS-WAK-1119/21.

Ponadto, na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 2 ustawy z 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym, wnoszę o **umorzenie postępowania** w pozostałym zakresie, ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku.

Uzasadnienie

Przedmiot kontroli

W skardze konstytucyjnej z 19 marca 2020 r. XX (dalej: skarżący) wystąpił do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie niezgodności art. 42 § 3 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz. U. 2022, poz. 1138, ze zm., dalej: Kodeks karny lub k.k.) z art. 45 ust. 1 w związku z art. 42 ust. 3, art. 10 ust. 1, art. 173 i art. 175 ust. 1 Konstytucji.

Zakwestionowany przepis ma następujące brzmienie:

„Sąd orzeka zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych dożywotnio w razie popełnienia przestępstwa określonego w art. 178a § 4 lub jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 173, którego następstwem jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, albo w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 177 § 2 lub w art. 355 § 2 był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia, chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami” (art. 42 § 3 k.k.).

Zakwestionowany przepis dotyczy możliwości orzeczenia przez sąd środka karnego w postaci dożywotniego zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych. Zgodnie z art. 42 § 3 k.k. sąd orzeka o takim zakazie w następujących przypadkach:

- a) popełnienia przestępstwa określonego w art. 178a § 4 k.k., tj. prowadzenia pojazdu mechanicznego w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, jeżeli sprawca był już wcześniej prawomocnie skazany za:
 - i. prowadzenie pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (art. 178a § 1 k.k.);
 - ii. spowodowanie katastrofy w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (art. 173 k.k.);
 - iii. spowodowanie bezpośredniego niebezpieczeństwa katastrofy w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (art. 174 k.k.);
 - iv. nieumyślne spowodowanie wypadku w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, w którym inna osoba odniosła obrażenia, w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (art. 177 k.k.);

- v. nieumyślne spowodowanie wypadku przez żołnierza prowadzącego uzbrojony pojazd mechaniczny, którego następstwem jest śmierć lub ciężki uszczerbek na zdrowiu innej osoby, w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (art. 355 § 2 k.k.);
- b) popełnienia przestępstwa określonego w art. 178a § 4 k.k. tj. prowadzenie pojazdu mechanicznego w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, w okresie obowiązywania zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych orzeczonego w związku ze skazaniem za przestępstwo;
- c) popełnienia przestępstwa określonego w art. 173 k.k., tj. umyślne lub nieumyślne spowodowanie katastrofy w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, jeżeli jego następstwem jest śmierć lub ciężki uszczerbek na zdrowiu innej osoby, w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub gdy sprawca zbiegł w miejsca zdarzenia;
- d) popełnienia przestępstwa określonego w art. 177 § 2 k.k., tj. nieumyślne spowodowanie wypadku w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, którego następstwem jest śmierć lub ciężki uszczerbek na zdrowiu innej osoby, jeżeli sprawca był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia;
- e) popełnienia przestępstwa określonego w art. 355 § 2 k.k., tj. nieumyślne spowodowanie wypadku przez żołnierza prowadzącego uzbrojony pojazd mechaniczny, którego następstwem jest śmierć lub ciężki uszczerbek na zdrowiu innej osoby, jeżeli sprawca był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia.

Sąd jest zobligowany do orzeczenia dożywotniego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych we wskazanych powyżej przypadkach, chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami.

Stan nietrzeźwości został zdefiniowany w art. 115 § 16 k.k. Zgodnie z tym przepisem stan nietrzeźwości zachodzi, gdy zawartość alkoholu we krwi przekracza 0,5 promila albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość, lub gdy zawartość alkoholu w 1 dm³ wydychanego powietrza przekracza 0,25 mg albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość.

Stan faktyczny poprzedzający wystąpienie ze skargą konstytucyjną

W nocy 12 sierpnia 2018 r. skarżący, prowadząc pojazd mechaniczny w stanie nietrzeźwości, został zatrzymany do kontroli drogowej przez funkcjonariuszy Policji. Badanie stopnia trzeźwości skarżącego wykazało kolejno 1,11 i 1,13 mg/l alkoholu w wydychanym powietrzu. Czyn ten został popełniony w warunkach recydywy – skarżący był już wcześniej karany za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k., tj. prowadzenie pojazdu mechanicznego w ruchu lądowym w stanie nietrzeźwości. Sąd Rejonowy YY w Y skazał skarżącego dwukrotnie: wyrokiem z 25 lutego 2002 r., sygn. akt XIV K 304/01, za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k., na karę

grzywny w wymiarze 150 stawek dziennych w wysokości 10 zł każda, oraz wyrokiem z 25 listopada 2005 r., sygn. akt VIII K 122/05 za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k., w zbiegu z art. 244 k.k., w związku z art. 11 § 2 k.k. na karę 8 miesięcy pozbawienia wolności, której wykonanie warunkowo zawieszono na okres próby 5 lat. Skazania te nie uległy zatarciu.

Sąd Rejonowy w Z, II Wydział Karny z uwagi na okoliczności sprawy uznał skarżącego winnym popełnienia czynu zabronionego z art. 178a § 1 i 4 k.k., skazując go na 1 rok pozbawienia wolności oraz orzekając dożywotni zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych. Skarżący wniósł od tego wyroku apelację. Sąd II instancji (Sąd Okręgowy w Y, V Wydział Karny) wyrokiem z 27 listopada 2019 r. (sygn. akt V Ka 1221/19) zmienił zaskarżony wyrok w zakresie kary, wymierzając skarżącemu karę 3 miesięcy pozbawienia wolności oraz 1 roku i 4 miesięcy ograniczenia wolności. Rozstrzygnięcie w przedmiocie środka karnego zostało utrzymane w mocy. Sąd II instancji uznał, że w sprawie skarżącego nie ma zastosowania przesłanka „szczególnych okoliczności”, pozwalająca sądowi na odstępianie od wymierzenia dożywotniego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych. W ocenie Sądu II instancji bardzo długi czas, jaki upłynął od skazań z roku 2002 i 2005, wskazuje, że skarżący nie zmienił swojej postawy względem zasad bezpieczeństwa w ruchu drogowym i obowiązującego porządku prawnego. Popełniając po raz kolejny przestępstwo prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości, skarżący wykazał się rażącym lekceważeniem porządku prawnego, w związku z czym orzeczony środek karny został utrzymany w mocy.

Zarzuty skarżącego

Problem konstytucyjny podniesiony w skardze dotyczy zobowiązania sędziego do orzeczenia dożywotniego zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych w przypadku popełnienia przestępstwa prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości, jeżeli sprawca przestępstwa był już wcześniej skazany za takie przestępstwo. Zdaniem skarżącego takie rozwiązanie jest niezgodne z prawem do sądu, zasadą domniemania niewinności, zasadą trójpodziału władzy, zasadą niezależności władzy sądowniczej oraz przepisem określającym strukturę sądownictwa, tj. z art. 45 ust. 1 w związku z art. 42 ust. 3 Konstytucji, art. 10 ust. 1, art. 173 i art. 175 ust. 1 Konstytucji.

Skarżący uważa, że kwestionowany przepis nakazuje sądom przyjęcie jedynego możliwego rozwiązania, co stanowi zagrożenie dla minimum wyłączności kompetencyjnej judykatury i narusza zasadę trójpodziału władzy. W uzasadnieniu skargi podniesiono, że zobowiązanie sądu do orzeczenia dożywotniego środka karnego jest sankcją bezwzględnie oznaczoną, pozbawiającą sąd orzekający swobody decyzyjnej. Takie rozwiązanie odbiera sądom kompetencję do wymierzania sprawiedliwości, zgodnie z dyrektywą proporcjonalności, polegającą na zestawieniu szkodliwości społecznej z odpowiednio dobraną surowością sankcji

karnej, dyrektywą limitującą, zgodnie z którą dolegliwość nie może przekroczyć stopnia winy oraz dyrektywą oddziaływania na sprawcę i społeczeństwo (skarga, s. 4). Zdaniem skarżącego prawo do sądu nie jest realizowane w przypadku określenia przez ustawodawcę sankcji bezwzględnie oznaczonej, tj. w sytuacji, w której sąd nie może przeprowadzić rozumowania, opierając się na powyższych dyrektywach „ponieważ wynik sprawy w tym zakresie jest *ex ante* przesądzony” (skarga, s. 5).

Kwestionowany przepis przewiduje, że sąd może odstąpić od orzeczenia dożywotniego środka karnego, jeżeli zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami. Skarżący uważa, że takie rozwiązanie oznacza przerzucenie ciężaru dowodu na oskarżonego, co jest nie do pogodzenia z konstytucyjną zasadą domniemania niewinności. W uzasadnieniu podniesiono, że istotą niekonstytucyjności kwestionowanego przepisu jest „nie tyle wadliwość wyboru przez ustawodawcę sankcji dożywotniej jako takiej, lecz wyłączenie tej sankcji, powodująca niezasadne związanie przez ustawodawcę rąk sądom poprzez wskazanie, że sankcja taka jest jedyną bądź – poprzez działanie zwrotu «chyba że...» – preferowaną odpowiedzią Państwa na czym zabroniony” (skarga, s. 6).

Analiza formalnoprawna

1. Warunkiem merytorycznego rozpoznania zarzutów podniesionych w skardze konstytucyjnej jest spełnienie wymogów formalnych określonych w art. 79 ust. 1 Konstytucji oraz w ustawie z 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (t.j. Dz. U. 2019, poz. 2393; dalej: ustawa o TK). Przeprowadzenie analizy formalnoprawnej ma na celu ustalenie, czy i w jakim zakresie dopuszczalne jest merytoryczne rozpoznanie skargi przez Trybunał Konstytucyjny.

Skarga konstytucyjna jest instrumentem, którego celem jest ochrona konstytucyjnych praw i wolności jednostki (skarżącego). Zgodnie z art. 79 ust. 1 Konstytucji warunkiem niezbędnym do wniesienia skargi konstytucyjnej jest wykazanie, że w związku z wydaniem przez sąd powszechny ostatecznego orzeczenia na podstawie kwestionowanych przepisów aktu normatywnego doszło do naruszenia przysługujących skarżącemu praw podmiotowych lub wolności. Skarżący musi wskazać konkretne przepisy konstytucyjne dotyczące praw i wolności jako wzorce kontroli, określić, w jaki sposób zostały naruszone, oraz uprawdopodobnić to naruszenie (zob. np. postanowienie TK z 20 grudnia 2022 r., sygn. akt SK 16/22).

Przedmiotem zaskarżenia mogą być wyłącznie te przepisy, które bezpośrednio dotyczą skarżącego, znalazły zastosowanie w jego sprawie i stały się podstawą jej ostatecznego rozstrzygnięcia. Ponadto treść przepisów stanowiących przedmiot kontroli skargi konstytucyjnej musi pozostawać w związku merytorycznym z rozstrzygnięciem podjętym na ich podstawie.

Wymogiem dopuszczalności merytorycznego rozpoznania skargi konstytucyjnej przez Trybunał jest także przedstawienie przez skarżącego argumentów świadczących o niezgodności kwestionowanych przepisów ze wskazanymi wzorcami konstytucyjnymi oraz o sposobie naruszenia. W postępowaniu przed Trybunałem obowiązuje zasada domniemania konstytucyjności przepisów prawa, w związku z czym argumenty przywołane w uzasadnieniu skargi muszą być konkretne i przekonujące.

Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału konieczność zbadania, czy nie zachodzą ujemne przesłanki, których wystąpienie skutkuje umorzeniem postępowania, obowiązuje na każdym etapie postępowania. Oznacza to, że weryfikacja dopuszczalności skargi konstytucyjnej nie kończy się we wstępnej fazie kontroli, lecz pozostaje aktualna w każdym stadium jej rozpoznawania (zob. np. postanowienie TK z 20 grudnia 2022 r., sygn. akt SK 78/21). Skład Trybunału rozpoznający przedmiotową sprawę nie jest zatem związany stanowiskiem zajęтым w postanowieniu TK z 15 kwietnia 2021 r. (sygn. akt Ts 55/20) o nadaniu skardze konstytucyjnej dalszego biegu. W przypadku niespełnienia wymogów formalnych skargi konstytucyjnej konieczne jest umorzenie postępowania. Z tego względu Sejm uznaje za konieczne przeprowadzenie formalnoprawnej analizy przedmiotowej skargi.

2. Skarżący jako przedmiot kontroli wskazał art. 42 § 3 k.k. Z treści skargi konstytucyjnej nie wynika, że skarżący zakwestionował ten przepis w ujęciu zakresowym. Artykuł 42 § 3 k.k. określa względny obowiązek sądu karnego do orzeczenia dożywotniego środka karnego w postaci zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych i wskazuje, w jakich sytuacjach sąd jest zobowiązany do orzeczenia takiej sankcji. Zakresem przedmiotowym kwestionowanego artykułu objęte są zatem sytuacje, w których wobec osoby, która popełniła przestępstwo prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości, orzeka się dożywotni środek karny. W tym miejscu należy przypomnieć, że przedmiotem zaskarżenia w skardze konstytucyjnej mogą być wyłącznie te przepisy, które bezpośrednio dotyczą skarżącego, znalazły zastosowanie w jego sprawie i stały się podstawą jej ostatecznego rozstrzygnięcia (zob. art. 79 ust. 1 Konstytucji i art. 53 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK). Ponadto treść przepisów stanowiących przedmiot kontroli w skardze konstytucyjnej musi pozostawać w związku merytorycznym z rozstrzygnięciem podjętym na ich podstawie. Zgodnie z ugruntowanym orzecznictwem Trybunału przedmiotem orzekania nie może być norma prawna w zakresie, w jakim nie znalazła zastosowania w sytuacji skarżącego. „Niedochowanie wskazanych wymogów prowadziłoby do sytuacji, w której skarga konstytucyjna, zamiast środka ochrony konstytucyjnych wolności i praw skarżącego, stałaby się swoistą formą *actio popularis*, zbliżoną w swej istocie do wniosku w sprawie abstrakcyjnej kontroli norm” (postanowienie TK z 3 grudnia 2019 r., sygn. akt SK 19/18; zob. również postanowienia TK z: 13 października 2004 r., sygn. akt Ts 55/04; 5 listopada 2013 r., sygn. akt SK 15/12; 15 października 2019 r.,

sygn. akt SK 10/19). Ponadto z uwagi na jednostkowy, subsydiarny i nadzwyczajny charakter skargi konstytucyjnej naruszenie musi mieć charakter osobisty, bezpośredni i aktualny (postanowienie TK z 27 października 2015 r., sygn. akt SK 2/14).

Z uwagi na powyższe art. 42 § 3 k.k. może być przedmiotem kontroli w przedmiotowej sprawie wyłącznie w zakresie, w jakim wyrażona w nim norma prawna ma zastosowanie do sytuacji skarżącego. Skarżący został zatrzymany ze względu na popełnienie przestępstwa prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości. Wcześniej był on już dwukrotnie skazany za takie przestępstwo, w związku z czym sąd karny wydał wyrok na podstawie art. 178a § 1 i 4 k.k. W konsekwencji, w ocenie autorki niniejszego stanowiska, przedmiotem kontroli w analizowanej sprawie powinien być art. 42 § 3 k.k. w zakresie, w jakim przewiduje, że sąd orzeka dożywotni zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych w przypadku popełnienia przestępstwa prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości, jeżeli sprawca był już wcześniej skazany za takie przestępstwo, tj. w przypadku popełnienia przestępstwa z art. 178a § 4 w związku z art. 178a § 1 k.k. W pozostałym zakresie Sejm wnosi o **umorzenie** postępowania na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 2 ustawy o TK, ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku.

3. W przedmiotowej sprawie konieczne jest przeanalizowane, czy nie doszło do wystąpienia negatywnej przesłanki procesowej, wynikającej z zasady *ne bis in idem*, skutkującej umorzeniem postępowania ze względu na zbędność orzekania. Przesłanka ta aktualizuje się w sytuacji, w której dany przepis prawny był już przedmiotem orzekania Trybunału, o ile w porównywanych sprawach występuje identyczność wzorców konstytucyjnych i postawionych zarzutów (zob. postanowienie TK z 3 listopada 2015 r., sygn. akt SK 64/13).

Trybunał poddał ocenie konstytucyjność art. 42 § 3 k.k. w wyroku z 16 grudnia 2020 r., sygn. akt SK 46/19. Postępowanie to zostało zainicjowane skargą konstytucyjną, w której zakwestionowano szeroki zakres normatywny tego przepisu – podobnie jak w przypadku niniejszej sprawy. Przedmiot kontroli został następnie dookreślony przez Trybunał Konstytucyjny, na podstawie sytuacji skarżącego, ze względu na konkretny charakter postępowania zainicjowanego skargą konstytucyjną. W konsekwencji przedmiotem badania konstytucyjności w sprawie SK 46/19 był art. 42 § 3 k.k. w zakresie, w jakim nakazuje sądowi powszechnemu orzeczenie dożywotniego zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 177 § 2 tej ustawy był w stanie nietrzeźwości. Trybunał przeanalizował zgodność wyprowadzonej z art. 42 § 3 k.k. normy prawnej z art. 45 ust. 1 oraz art. 65 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Porównanie sprawy o sygn. akt SK 46/19 z przedmiotową skargą prowadzi do wniosku, że nie można stwierdzić tożsamości co do określanego zakresu przedmiotu kontroli i wzorców kontroli. W wyroku w sprawie o sygn. akt

SK 46/19 Trybunał wypowiedział się o zgodności z Konstytucją art. 42 § 3 k.k. w zakresie tylko jednego z kryteriów obligujących sąd karny do orzeczenia dożywotniego środka karnego. Konstytucyjność tego rozwiązania prawnego w sytuacji popełnienia przestępstwa prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości, jeżeli sprawca był już wcześniej karany za takie przestępstwo, nie była do tej pory przedmiotem badania Trybunału. Ponadto skarżący w przedmiotowej sprawie przywołał również nowe wzorce kontroli, które nie były przedmiotem analizy Trybunału w sprawie o sygn. akt SK 46/19, tj. art. 42 ust. 3 oraz art. 173 Konstytucji. Należy wskazać, że – mimo iż ustalenia poczynione przez Trybunał w sprawie o sygn. akt SK 46/19 mogą mieć zastosowanie także w przypadku przedmiotowej skargi – nie można stwierdzić zaktualizowania się negatywnej przesłanki procesowej wynikającej z zasady *ne bis in idem*.

4. Następnie przeanalizowania wymaga adekwatność przywołanych w skardze konstytucyjnej wzorców kontroli. Skarżący zarzucił art. 42 § 3 k.k. niezgodność między innymi z zasadą trójpodziału władzy (art. 10 ust. 1 Konstytucji), zasadą niezależności władzy sądowniczej (art. 173 Konstytucji) oraz przepisem określającym strukturę sądownictwa (art. 175 ust. 1 Konstytucji). W pierwszej kolejności należy wskazać, że przepisy te mają charakter ustrojowy i są skierowane do organów władzy publicznej. Ze względu na fakt, że nie wyrażają one przysługujących jednostkom konstytucyjnych praw podmiotowych same w sobie nie mogą stanowić podstawy skargi konstytucyjnej. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału dopuszczalne jest przywołanie przepisów o charakterze ustrojowym jako uzupełniające wzorce kontroli w powiązaniu z innymi przepisami Konstytucji, określającymi prawa podmiotowe (zob. np. wyroki TK z 13 grudnia 2005 r., sygn. akt SK 53/04, i 26 lutego 2008 r., sygn. akt SK 89/06). Natomiast w przedmiotowej sprawie skarżący wymienił art. 10 ust. 1, art. 173 oraz art. 175 ust. 1 jako samodzielne wzorce kontroli, bez odwołania się do innych przepisów Konstytucji. Co więcej, w treści uzasadnienia skarżący nie wskazał żadnych praw lub wolności mających postać normatywnych praw podmiotowych, których źródłem mogą być przywołane przepisy ustrojowe, nie uzasadnił również, w jaki sposób zakwestionowana norma narusza owe przepisy Konstytucji. W konsekwencji, w ocenie autorki stanowiska, art. 10 ust. 1, art. 173 oraz art. 175 ust. 1 Konstytucji nie mogą stanowić adekwatnych wzorców kontroli w przedmiotowej sprawie. W związku z tym Sejm wnosi o **umorzenie** postępowania w tym zakresie ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku, na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 2 ustawy o TK.

5. Skarżący powołał się również na naruszenie konstytucyjnej zasady domniemania niewinności (art. 42 ust. 3 Konstytucji). Jego zdaniem sformułowanie zakwestionowanego przepisu wskazuje, że to oskarżony musi wykazać, że w jego sytuacji występują „szczególne okoliczności” uzasadniające odstąpienie od orzeczenia dożywotniego środka karnego, co jest niezgodnie z zasadą domniemania niewinności. Z taką interpretacją nie można się zgodzić.

Zgodnie z orzecnictwem Trybunału konstytucyjna zasada domniemania niewinności musi być rozumiana jako wykluczająca uznanie winy i odpowiedzialności karnej bez postępowania sądowego zakończonego prawomocnym wyrokiem karnym (wyrok TK z 17 grudnia 2003 r., sygn. akt SK 15/02). „Zwrot «uważa się na niewinnego» należy tłumaczyć szerzej jako «nie podlega karze», co nadaje szczególne znaczenie tej gwarancji proceduralnej” (wyrok TK z 16 maja 2000 r., sygn. akt P 1/99). Skutkiem obowiązywania tej zasady jest wymaganie, by to oskarżyciel musiał udowodnić zarzucane przestępstwo. W doktrynie uznaje się, że „[p]ewne obowiązki w tym względzie obciążają także sąd, ocenia on przydatność dowodu i potrzebę ewentualnego przeprowadzenia dowodu z urzędu, jeśli jest to konieczne dla ustalenia prawdy, a także decyduje o niedopuszczalności dowodu” (A. Sakowicz, *Komentarz do art. 5 [w:] Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2023). Za naruszenie tej zasady uznawane jest między innymi przerzucenie na oskarżonego ciężaru dowodu i wykazywania niewinności lub przyjęcie, że na wymiar kary wpływają również inne czyny niż zarzuczone oskarżonemu, które nie były przedmiotem prawomocnego wyroku (J. Kosonoga, *Komentarz do art. 5 [w:] Kodeks postępowania karnego*, t. I, *Komentarz do art. 1–166*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2017).

W przedmiotowej sprawie skarżący zarzuca naruszenie tej zasady przepisowi określającemu zasady orzekania środka karnego. Środek karny w postaci dożywotniego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych jest orzekany w przypadku popełnienia przez sprawcę przestępstwa prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości, w warunkach określonych w kwestionowanym przepisie Kodeksu karnego. Oznacza to, że orzeczenie tego środka jest możliwe dopiero po ustaleniu przed sądem, że oskarżony jest winny popełnienia przestępstwa, tj. po obaleniu domniemania niewinności w toku postępowania sądowego. W konsekwencji zbadanie przez sąd, czy zachodzą przesłanki do orzeczenia środka karnego lub wyjątkowo do odstąpienia od orzekania tego środka, dokonuje się na etapie wymierzania kary i stanowi rozstrzygnięcie o karze (zgodnie z art. 56 k.k. ogólne dyrektywy dotyczące zasad wymierzania kary mają zastosowanie również do orzekania środków karnych). Ponadto z wykładni art. 42 § 3 k.k. nie wynika, że to oskarżony ma wykazać, iż mają do niego zastosowanie wyjątkowe okoliczności, pozwalające na odstąpienie od wymierzenia dożywotniego środka karnego. Wręcz przeciwnie, w doktrynie uznaje się, że ustaleń takich dokonuje sąd, poprzez kompleksową ocenę wszystkich okoliczności związanych z popełnionym przestępstwem, na gruncie konkretnej sprawy karnej, z uwzględnieniem wszystkich jej niepowtarzalnych realiów faktycznych i procesowych, dyrektyw wymiaru kary oraz okoliczności wpływających na ten wymiar, mając na uwadze charakter popełnionego przestępstwa, jak i osobę sprawcy (M. Kulik, *Komentarz do art. 43 [w:] Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2023; D. Szeleszczuk [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2021).

Z uwagi na powyższe okoliczności, w ocenie autorki stanowiska, art. 42 ust. 3 Konstytucji nie może stanowić adekwatnego wzorca kontroli w przedmiotowej sprawie ze względu na brak związku normatywnego między zakwestionowanym przepisem a regulacją konstytucyjną. W związku z tym w odniesieniu do badania zgodności kwestionowanej regulacji z art. 42 ust. 3 Konstytucji Sejm wnosi o **umorzenie** postępowania na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 2 ustawy o TK, ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku.

6. Uwzględniając przeprowadzoną w punktach poprzedzających kontrolę dopuszczalności wniesionej skargi, należy stwierdzić, że przedmiot kontroli w postępowaniu powinien stanowić art. 42 § 3 k.k. w zakresie, w jakim przewiduje, że sąd orzeka dożywotni zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych w przypadku popełnienia przestępstwa z art. 178a § 4 w związku z art. 178a § 1 k.k. konfrontowany z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Wzorce kontroli

1. Artykuł 45 ust. 1 Konstytucji określa prawo do sądu, zgodnie z którym „[k]ażdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału na prawo do sądu składają się cztery zasadnicze elementy: 1) prawo dostępu do sądu – do uruchomienia postępowania przed niezależnym, bezstronnym i niezawisłym sądem; 2) prawo do odpowiednio ukształtowanego postępowania sądowego, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności; 3) prawo do wyroku sądowego – do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd; 4) prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawy (zob. m.in. wyroki TK z: 9 czerwca 1998 r., sygn. akt K 28/97; 19 lutego 2003 r., sygn. akt P 11/02; 14 marca 2005 r., sygn. akt K 35/04; 26 lutego 2008 r., sygn. akt SK 89/06; 15 kwietnia 2014 r., sygn. akt SK 12/13; 13 stycznia 2015 r., sygn. akt SK 34/12). Równoległe w orzecznictwie Trybunału zwraca się uwagę, że art. 45 ust. 1 Konstytucji pozwala na wyodrębnienie dwóch uprawnień – prawa do sądowego wymiaru sprawiedliwości, rozumianego jako merytoryczne rozstrzygnięcie w zakresie praw jednostki, oraz prawa do sądowej kontroli aktów godzących w konstytucyjnie gwarantowane wolności (prawa) jednostki, jako zabezpieczającego przed arbitralnością aktów władzy publicznej rozstrzygających sprawy jednostek (zob. wyroki TK z: 12 maja 2003 r., sygn. akt SK 38/02; 2 września 2008 r., sygn. akt K 35/06; 25 czerwca 2012 r., sygn. akt K 9/10; P. Grzegorzczak, K. Weitz, Komentarz do art. 45 [w:] *Konstytucja RP*, t. I, *Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016).

Dla realizacji prawa do sądu kluczowe znaczenie ma pojęcie „sprawy”. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału pojęcie „sprawy” wyrażone w art. 45 ust. 1 Konstytucji musi być rozumiane właśnie jako „rozstrzyganie o prawach lub obowiązkach jakiegoś podmiotu, na podstawie norm prawnych. Istotą rozpatrzenia sprawy jest prawna kwalifikacja konkretnego stanu faktycznego, zawarta w wy-

danej normie konkretnej i indywidualnej, skierowanej do określonego podmiotu, z której wynikają określone skutki prawne, tzn. uprawnienia lub obowiązki” (zob. wyrok TK z 30 października 2012 r., sygn. akt SK 20/11; postanowienie TK z 22 października 2013 r., sygn. akt SK 14/11). „W orzecznictwie Trybunału pojęcie wymiaru sprawiedliwości pozostaje w ścisłym związku z pojęciem sprawy, występującym w art. 45 ust. 1 Konstytucji, który wnioskodawca również wskazał jako związkowy wzorzec kontroli. Pojęcie sprawy obejmuje z jednej strony – rozstrzyganie sporów prawnych, a z drugiej – rozstrzyganie o zasadności zarzutów karnych i wymierzanie kar” (wyrok TK z 7 października 2014 r., sygn. akt K 9/13).

Z punktu widzenia zarzutów podniesionych w skardze konstytucyjnej istotnym elementem jest prawo do odpowiedniego ukształtowanego postępowania sądowego. Z prawem tym związane jest tzw. minimum wyłączności kompetencyjnej, zgodnie z którym ustawodawca nie powinien ingerować w zasadnicze kompetencje władzy sądowniczej (zob. P. Daniluk, *Konstytucyjne prawa do sądu oraz do obrony a obligatoryjne zarządzanie wykonania kary*, „Ius Novum” 2011, nr 2, s. 52). Koncepcja ta, odwołując się do zasady trójpodziału władzy zakłada, że „każdej z trzech władz powinny przypadać kompetencje materialnie odpowiadające ich istocie, a co więcej – każda z trzech władz powinna zachowywać pewne minimum kompetencyjne stanowiące o zachowaniu tej istoty (zob. orzeczenie z 21 listopada 1994 r., sygn. K 6/94, OTK w 1994 r., cz. II, poz. 39). Kształtując kompetencje poszczególnych organów państwowych, ustawodawca nie może naruszyć „istotnego zakresu” danej władzy (zob. orzeczenie z 22 listopada 1995 r., sygn. K 19/95, OTK w 1995 r., cz. II, poz. 35)” (wyrok TK z 7 października 2014 r., sygn. akt K 9/13).

Analiza zgodności

1. Problem konstytucyjny podniesiony w niniejszej skardze dotyczy zobowiązania sędziego do orzeczenia dożywotniego zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych w przypadku popełnienia przestępstwa prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości, jeżeli sprawca przestępstwa był już wcześniej skazany za takie przestępstwo.

W pierwszej kolejności należy wskazać, że kształtowanie polityki karnej państwa jest kompetencją ustawodawcy, który ma w tym zakresie dużą swobodę. Rolą Trybunału nie jest ocena uchwalonych przepisów z punktu widzenia stosunków społecznych i ekonomicznych oraz celów polityki państwa – decyzja o sposobie prowadzenia polityki karnej należy do ustawodawcy (wyrok TK z 4 listopada 2014 r., sygn. akt SK 55/13). Ma on również kompetencję do określenia sankcji za naruszenie prawa. Zdaniem Trybunału „[t]am gdzie przepisy nakładają na osoby fizyczne lub prawne obowiązki, winien się również znaleźć przepis określający konsekwencję niespełnienia obowiązku. Brak stosownej sankcji powoduje, że przepis staje się martwy, a niespełnianie obowiązku nagminne” (wyrok TK z 18 kwietnia 2000 r., sygn. akt K 23/99; zob. także wyrok

TK z 12 stycznia 1999 r., sygn. akt P 2/98). Jednocześnie dobór właściwych środków zapobiegania i zwalczania przestępczości należy do ustawodawcy (wyrok TK z 9 października 2001 r., sygn. akt SK 8/00). Warto podkreślić, że Konstytucja wymaga jednak od ustawodawcy poszanowania zarówno podstawowych zasad systemu konstytucyjnego, jak i konstytucyjnych praw oraz wolności jednostki. Zgodnie z orzecznictwem swoboda w kształtowaniu przepisów i polityki karnej nie jest nieograniczona – ustawodawca jest zobowiązany do przestrzegania zasady demokratycznego państwa prawnego, ochrony praw i wolności jednostek, zasady równości oraz zasady proporcjonalności (zob. wyroki TK z: 12 stycznia 1999 r., sygn. akt P 2/98; 18 kwietnia 2000 r., sygn. akt K 23/99; 29 czerwca 2004 r., sygn. akt P 20/02).

2. Głównym zarzutem podniesionym przez skarżącego jest takie określenie sankcji w treści art. 42 § 3 k.k., które nie pozostawia sądowi orzekającemu żadnej swobody i nie pozwala na zindywidualizowanie sankcji karnej oraz, w konsekwencji, na wydanie sprawiedliwego wyroku. Innymi słowy, w ocenie skarżącego zakwestionowany przepis zawiera sankcję bezwzględnie oznaczoną, tj. absolutną i sztywną karę za popełnienie przestępstwa, która jest stosowana przez sąd orzekający automatycznie (zob. P. Burzyński, *Podstawowe zagadnienia dotyczące modeli sankcji karnych* [w:] *Ustawowe określenie sankcji karnej*, Warszawa 2008). W doktrynie uznaje się, że system sankcji bezwzględnie oznaczonych „nie jest dopuszczalny z punktu widzenia konstytucyjnych i prawnomiędzynarodowych uwarunkowań sankcji karnej. Nie pozwala on bowiem na indywidualizację sankcji wobec podmiotu odpowiedzialnego, na zachowanie właściwej, zrelacjonowanej do konkretnego czynu proporcji dóbr (dobra, którego ochrona wymaga ograniczenia praw i wolności innej jednostki przy użyciu instrumentu, jakim jest sankcja karna, oraz dobra podmiotu odpowiedzialnego, które podlega ograniczeniu)” (*ibidem*).

W ocenie autorki stanowiska nie można zgodzić się ze stwierdzeniem, że zakwestionowany przepis określa sankcję o takim charakterze. Z samego brzmienia art. 42 § 3 k.k. wynika, że w warunkach określonych w treści przepisu sąd orzeka zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych dożywotnio „chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami”. Oznacza to, że zakwestionowany przepis określa względny obowiązek sądu, który może odstąpić od orzeczenia dożywotniego środka karnego, jeżeli, dokonując oceny okoliczności sprawy i biorąc pod uwagę indywidualną sytuację oskarżonego, uzna, że istnieją przesłanki do takiego odstąpienia. Zawarcie w art. 42 § 3 k.k. klauzuli „chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami” wskazuje wyraźnie, że orzekanie dożywotniego środka karnego jest regułą, od której sąd odstępuje jedynie na zasadzie wyjątku, jednakże możliwość zastosowania takiego wyjątku każdorazowo należy do sądu, jest uzależniona od sądowej oceny danej sprawy i dokonuje się w akcie indywidualnego ukarania. Zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego w celu ustalenia, czy klauzula z art. 42 § 3 k.k. może mieć zastosowanie, sąd dokonuje kompleksowej

oceny wszystkich okoliczności związanych z popełnieniem przestępstwa (postanowienie SN z 19 marca 2020 r., sygn. akt V KK 41/20). „Ustalenia w zakresie istnienia lub braku „wyjątkowego wypadku, uzasadnionego szczególnymi okolicznościami” w rozumieniu art. 42 § 3 KK [Kodeksu karnego – dopisek K.G.], powinny być dokonywane na gruncie konkretnej sprawy karnej, z uwzględnieniem całokształtu jej niepowtarzalnych realiów faktycznych i procesowych, dyrektyw wymiaru kary oraz okoliczności wpływających na ten wymiar, a zatem powinny dotyczyć zarówno charakteru popełnionego przestępstwa, jak i osoby sprawcy. [...] Sąd powinien natomiast poszukiwać optymalnego rozwiązania w każdym konkretnym przypadku, w specyficznych warunkach indywidualnie rozpatrywanej sprawy” (wyrok SN z 17 marca 2022 r., sygn. akt III KK 234/21). Zdaniem Sądu Najwyższego nie ma legalnego ani zamkniętego katalogu „wyjątkowych wypadków, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami”, wpływających na odstąpienie od obligatoryjnego środka karnego, w związku z tym ocena, czy w realiach konkretnej sprawy można mówić o wyjątkowym wypadku, należy do swobodnej oceny sądu (*ibidem*). Podobnie w doktrynie prawa karnego uznaje się, że nie jest możliwe określenie katalogu takich sytuacji – decyzja w tym zakresie należy do sądu, który powinien uwzględnić okoliczności związane z popełnionym czynem oraz z osobą sprawcy (K. Lipiński, Komentarz do art. 42 [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021).

W orzecznictwie i doktrynie wskazuje się, że o odstąpieniu od dożywotniego orzeczenia środka karnego mogą przesądzić takie okoliczności, jak: nieumyślne naruszenie zasad bezpieczeństwa w ruchu drogowym, duży stopień przyczynienia się do zdarzenia innych osób, brak wcześniejszej karalności sprawcy za przestępstwa drogowe, ustalenie, że dożywotni zakaz spowoduje dla sprawcy bardzo dotkliwe, nieproporcjonalne do czynu skutki, np. pozbawi możliwości wykonywania zawodu (zob. wyrok SN z 17 marca 2022 r., sygn. akt III KK 234/21; W. Górowski, M. Szewczyk, Komentarz do art. 42 [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, t. I, cz. I, *Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016; Z. Sienkiewicz, Komentarz do art. 42 [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2012).

W konsekwencji sąd nie jest bezwzględnie zobowiązany do orzeczenia środka karnego w postaci dożywotniego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych w przypadku popełnienia przestępstwa ponownego prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości, bez możliwości uwzględnienia ewentualnych okoliczności łagodzących, indywidualnej sytuacji oskarżonego lub specyfiki popełnionego czynu. Wykładnia kwestionowanego przepisu wskazuje, że ustawodawca zapewnił sądowi orzekającemu pewną swobodę jurysdykcyjną w zakresie orzekania o zastosowaniu dożywotniego środka karnego, w warunkach określonych w art. 42 § 3 k.k.

3. Następnie należy stwierdzić, że środek karny stanowi jedynie element sankcji karnej przewidzianej za przestępstwo ponownego prowadzenia pojaz-

du mechanicznego w stanie nietrzeźwości. Trybunał Konstytucyjny w wyroku w sprawie o sygn. akt SK 46/19 uznał, że „ocena możliwości orzeczniczych sądu wymaga więc uwzględnienia zakresu swobody stosowania wszystkich dostępnych sposobów reakcji na przestępstwo i jej całościowej oceny”.

W pierwszej kolejności sąd dokonuje analizy, czy wypełnienie znamion czynu zabronionego pozwala ten czyn kwalifikować jako przestępstwo z uwagi na stopień jego społecznej szkodliwości (art. 1 § 2 w związku z art. 115 § 2 k.k.) oraz czy w danych warunkach nie zachodzą okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną. W przedmiotowej sprawie skarżący został skazany za przestępstwo ponownego prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości, określone w art. 178a § 4 k.k. Kodeks karny przewiduje, że czyn ten jest zagrożony karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Tak ukształtowana sankcja – sankcja względnie oznaczona, typowa dla polskiego systemu prawa karnego – daje sądowi swobodę w zakresie wymierzenia kary, na podstawie wskazanych w Kodeksie karnym dyrektyw (P. Burzyński, *Podstawowe zagadnienia, op. cit.*). Artykuł 53 § 1 k.k. stanowi, że „sąd wymierza karę według swojego uznania, w granicach przewidzianych przez ustawę, bacząc, by jej dolegliwość nie przekraczała stopnia winy, uwzględniając stopień społecznej szkodliwości czynu oraz biorąc pod uwagę cele zapobiegawcze i wychowawcze, które ma osiągnąć w stosunku do skazanego, a także potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa”. Sąd jest zobowiązany uwzględnić również motywację i sposób zachowania się sprawcy, popełnienie przestępstwa wspólnie z nieletnim, rodzaj i stopień naruszenia ciążących na sprawcy obowiązków, rodzaj i rozmiar ujemnych następstw przestępstwa, właściwości i warunki osobiste sprawcy, sposób życia przed popełnieniem przestępstwa i zachowanie się po jego popełnieniu, a zwłaszcza staranie o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie w innej formie społecznemu poczuciu sprawiedliwości, zachowanie się pokrzywdzonego, jak również pozytywne wyniki mediacji pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą lub osiągniętą między nimi ugodę (art. 53 § 2 i 3 k.k.). Na podstawie nowelizacji Kodeksu karnego z 7 lipca 2022 r. (ustawa z 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 2600) do art. 53 k.k. zostały dodane kolejne paragrafy, w sposób szczegółowy określające okoliczności, które mogą wpłynąć na zaostrenie lub złagodzenie kary. Sąd bierze pod uwagę także zasadę indywidualizacji wymiaru kary (art. 55 k.k.) oraz dyrektywę nakazującą traktowanie kary pozbawienia wolności jako *ultima ratio* (art. 58 k.k.). Warto zaznaczyć, że wskazane dyrektywy wymiaru kary mają odpowiednie zastosowanie do środków karnych (art. 56 k.k.). Oznacza to, że sąd przed orzeczeniem środka karnego na podstawie art. 42 § 3 k.k. bierze pod uwagę wszystkie okoliczności związane z popełnieniem przestępstwa i osobą sprawcy oraz ocenia, czy dolegliwość będzie adekwatna do stopnia szkodliwości społecznej czynu oraz czy będzie spełniać cele prewencji ogólnej i indywidualnej.

Co więcej, sąd może rozważyć również zasadność warunkowego umorzenia postępowania karnego na podstawie art. 66 § 1 k.k. Sąd orzekający może zde-

cydować o warunkowym umorzeniu postępowania w przypadku przestępstwa zagrożonego karą pozbawienia wolności nie przekraczającą 5 lat, jeżeli wina i społeczna szkodliwość czynu nie są znaczne, okoliczności jego popełnienia nie budzą wątpliwości, a postawa sprawcy niekaranego za przestępstwo umyślne, jego właściwości i warunki osobiste oraz dotychczasowy sposób życia uzasadniają przypuszczenie, że pomimo umorzenia postępowania będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni przestępstwa. Warunkowe umorzenie postępowania wyłącza względny obowiązek sądu do orzeczenia dożywotniego środka karnego na podstawie art. 42 § 3 k.k. W takim wypadku natomiast sąd może zdecydować o orzeczeniu fakultatywnego środka karnego w postaci zakazu prowadzenia pojazdów do lat dwóch, zgodnie z art. 67 § 3 k.k.

Mając na uwadze powyższe rozważania, przepisy Kodeksu karnego wyraźnie wskazują, że sąd nie jest bezwzględnie zobowiązany do orzeczenia konkretnej sankcji karnej, ale powinien każdorazowo dokonać stosownej oceny okoliczności popełnienia czynu zabronionego i ustaleń w indywidualnym przypadku. W ocenie autorki stanowiska wyrok skazujący sąd w przypadku popełnienia przestępstwa z art. 178a § 4 k.k., który zawiera orzeczenie dożywotniego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na podstawie art. 42 § 3 k.k., spełnia wymóg nałożenia zindywidualizowanej sankcji i sprawiedliwego wyroku w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji, o ile tylko sąd zrealizował kodeksowe dyrektywy wymierzania kary oraz przeprowadził ocenę zasadności nałożenia dożywotniego środka karnego.

Na marginesie trzeba także zauważyć, że postępowanie karne jest dwuinstancyjne, co oznacza, że od orzeczenia wydanego w pierwszej instancji przysługuje środek odwoławczy. Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. 2022, poz. 1375) w art. 438 pkt 4 wskazuje, że orzeczenie ulega uchyleniu lub zmianie w razie stwierdzenia rażącej niewspółmierności kary, środka karnego, nawiązki lub niesłusznego zastosowania albo niezastosowania środka zabezpieczającego, przepadku lub innego środka. W konsekwencji skazany może w apelacji podnieść zarzut rażącej niewspółmierności kary lub niesłusznego zastosowanego środka karnego. Orzeczenie dożywotniego środka karnego na podstawie art. 42 § 3 k.k. podlega więc kontroli instancyjnej, a brak szczegółowego rozważenia i przeprowadzenia indywidualnej analizy sprawy przez sąd orzekający może prowadzić do uchylenia takiego orzeczenia (zob. np. wyrok SN z 8 października 2020 r., sygn. akt II KK 93/20, w którym stwierdzono, że „to oczywiście nie oznacza, że w toku ponownego rozpoznania sprawy kwestia potwierdzająca istnienie bądź nie «wyjątkowego wypadku, uzasadnionego szczególnymi okolicznościami» z art. 42 § 3 k.k. jest przesądzona, niemniej Sąd powinien dokonać wnikliwej analizy w tym zakresie, co winno znaleźć swoje odzwierciedlenie w pisemnym uzasadnieniu”; podobnie w wyroku SN z 17 marca 2022 r., sygn. akt III KK 234/21, wskazano, że: „Niemniej jednak, [sąd – dopisek K.G.] rozważy szczegółowo, czy w realiach niniejszej sprawy, co do osoby [...] zachodzi «wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami» umożliwiający orzeczenie omawianego środka

karnego na krótszy okres. W każdym jednak przypadku, zarówno wówczas, gdy uwzględni wniesioną apelację (w części, w jakiej nastąpiło przekazanie), jak i w sytuacji uznania jej za chybioną, przedstawi w uzasadnieniu swego rozstrzygnięcia argumenty odpowiednio wnikliwie i w sposób świadczący o dokonaniu rzetelnej kontroli instancyjnej” (por. także postanowienia SN z: 20 grudnia 2017 r., sygn. akt V KK 386/17, i 19 marca 2020 r., sygn. akt V KK 41/20).

4. Do oceny konstytucyjności zakwestionowanej regulacji i, w konsekwencji, swobody orzeczniczej sądu, konieczne jest uwzględnienie wszystkich działań, które może podjąć sąd. Trybunał Konstytucyjny wskazał, że rozwiązania prawne przyjęte przez ustawodawcę kształtujące sferę działalności sędziego w zakresie indywidualizacji odpowiedzialności karnej oraz określenia rodzaju i wysokości sankcji obejmują katalog działań, które sąd orzekający w sprawie może uwzględnić, wymierzając karę za czyn zabroniony (postanowienie TK z 29 lutego 2012 r., sygn. akt P 22/11). Zdaniem Trybunału „[s]twierdzenie ewentualnego naruszenia swobody sędziowskiej w zakresie orzekania mogłoby mieć miejsce jedynie w odniesieniu do całokształtu kodeksowych zasad odpowiedzialności karnej oraz zasad wymiaru kary i środków karnych. Tworzą one bowiem pełny, a przez to również właściwy kontekst oceny swobody orzekania wyznaczonej sędziemu przez ustawodawcę” (*ibidem*).

Obok rozwiązań normatywnych, które zapewniają sądowi orzekającemu pewną swobodę w zakresie wymierzania sprawiedliwości w przedmiotowej sprawie, wskazanych wyżej, należy przywołać dodatkowe przepisy zwiększające swobodę jurysdykcyjną sądu.

W pierwszej kolejności trzeba zwrócić uwagę na art. 84 § 2a k.k., zgodnie z którym „jeżeli środek karny orzeczony został dożywotnio, sąd może uznać go za wykonany, jeżeli skazany przestrzegał porządku prawnego i nie zachodzi obawa ponownego popełnienia przestępstwa podobnego do tego, za które orzeczono środek karny, a środek karny był w stosunku do skazanego wykonywany przynajmniej przez 15 lat”. Sąd ma zatem możliwość skrócenia okresu obowiązywania dożywotniego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych w postępowaniu wykonawczym już po 15 latach, o ile skazany kumulatywnie spełnia przesłanki określone w art. 84 § 2a k.k., tj. przestrzega porządku prawnego i nie zachodzi obawa ponownego popełnienia przez niego podobnego przestępstwa.

Kolejnym rozwiązaniem prawnym zwiększającym swobodę orzeczniczą sądu w zakresie środka karnego z art. 42 § 3 k.k. jest art. 182a Kodeksu karnego wykonawczego (ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, t.j. Dz. U. 2023, poz. 127, dalej: k.k.w.), dotyczący zakazu prowadzenia pojazdów niewyposażonych w blokadę alkoholową. Zgodnie z tym przepisem po upływie 10 lat od orzeczenia środka karnego z art. 42 § 3 k.k., jeżeli postawa, właściwości i warunki osobiste sprawcy oraz zachowanie w okresie wykonywania środka karnego uzasadniają przekonanie, że prowadzenie pojazdu przez tę osobę nie zagraża bezpieczeństwu w komunikacji, sąd może zamienić dożywotni zakaz prowadze-

nia pojazdów mechanicznych na zakaz prowadzenia pojazdów niewyposażonych w blokadę alkoholową. Blokada alkoholowa została zdefiniowana w art. 2 pkt 84 ustawy z 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (t.j. Dz. U. 2023, poz. 1047) jako urządzenie techniczne uniemożliwiające uruchomienie silnika pojazdu silnikowego i pojazdu szynowego, w przypadku gdy zawartość alkoholu w wydychanym przez kierującego powietrzu wynosi co najmniej 0,1 mg alkoholu w 1 dm³. Sąd może podjąć decyzję o zmianie sposobu wykonywania dożywotniego środka karnego, kierując się pozytywną prognozą kryminologiczną, wynikającą z oceny przez sąd postawy, właściwości i warunków osobistych skazanego oraz jego zachowania w dotychczasowym okresie wykonywania środka karnego (P. Gensikowski, Komentarz do art. 182a [w:] *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. J. Lachowski, Warszawa 2021). Wydane postanowienie o dalszym wykonywaniu środka karnego w postaci zakazu prowadzenia pojazdów niewyposażonych w blokadę alkoholową jest fakultatywne, nie zmienia granic czasowych środka karnego określonych w wyroku, zmienia natomiast postać tego zakazu (W. Sych, Komentarz do art. 182a [w:] *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. T. Przesławski, 2023, LEX). Skutkiem takiej decyzji sądu jest odzyskanie przez skazanego możliwości prowadzenia pojazdów, o ile będą one wyposażone w blokadę alkoholową. Innymi słowy, art. 182a k.k.w. przyznaje sądowi kompetencję do skrócenia w postępowaniu wykonawczym dożywotniego zakazu prowadzenia pojazdów do 10 lat, dzięki zmianie postaci wykonywania tego środka karnego.

5. Nie można pominąć również faktu, że kwestionowany przepis wpisuje się w politykę ustawodawcy mającą na celu zapobieganie i zwalczanie przestępstw przeciwko bezpieczeństwu komunikacyjnemu popełnianych w stanie nietrzeźwości za pomocą instrumentów prawa karnego. Aktualne brzmienie art. 42 § 3 k.k. zostało określone w nowelizacji z 2015 r. (ustawa z 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 541). Na mocy tej ustawy względny obowiązek sądu do orzeczenia dożywotniego zakazu prowadzenia pojazdów został rozszerzony na kierowców prowadzących pojazd w stanie nietrzeźwości, pomimo uprzedniego skazania za takie przestępstwo lub za przestępstwo określone w art. 173, art. 174, art. 177 lub art. 355 § 2 k.k. Ustawa wprowadziła również obowiązek orzeczenia nawiązki na rzecz pokrzywdzonego, a w razie śmierci tej osoby w wyniku popełnionego przez skazanego przestępstwa nawiązki na rzecz osoby najbliższej (w przypadku skazania sprawcy za przestępstwo określone w art. 173, art. 174, art. 177 lub w art. 355, jeżeli sprawca był w stanie nietrzeźwości) oraz orzeczenia świadczenia pieniężnego na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej, w razie skazania sprawcy za przestępstwo określone w art. 178a § 1, art. 179 lub art. 180 k.k. Autorzy projektu ustawy jako cel nowelizacji wskazali poprawę bezpieczeństwa w ruchu drogowym oraz wyeliminowanie zjawiska prowadzenia pojazdów w stanie nietrzeźwości poprzez działania mogące stanowić większą dolegliwość dla sprawców takich przestępstw (druk sejmowy nr 2586/VII kad.).

Kolejna nowelizacja Kodeksu karnego, zaostrzająca przepisy dotyczące przestępstw przeciwko bezpieczeństwu drogowemu popełnianych w stanie nietrzeźwości, została uchwalona na mocy ustawy z 7 lipca 2022 r. (Dz. U. poz. 2600, ze zm.). Autorzy jako główny cel projektu wskazali wzmocnienie ochrony prawno-karnej przed najcięższymi kategoriami przestępstw, przez zaostrzenie odpowiedzialności karnej, między innymi za przestępstwa drogowe popełniane w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (druk sejmowy nr 2024/IX kad.). Nowelizacja Kodeksu karnego z 2022 r. w zakresie przestępstw w ruchu drogowym popełnianych w stanie nietrzeźwości wprowadziła rozwiązania prawne zwiększające dolegliwość dla ich sprawców. W przypadku przestępstwa prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości określonego w art. 178a k.k. ustawodawca zdecydował o podwyższeniu górnej granicy kary pozbawienia wolności z 2 do 3 lat, usuwając jednocześnie z katalogu kar możliwość orzeczenia grzywny i kary ograniczenia wolności. Ustawodawca wprowadził także względny obowiązek sądu do orzeczenia przepadku pojazdu mechanicznego w razie popełnienia przestępstwa prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości (art. 178a § 1 i 4 k.k.). Celem tych zmian jest „utrudnienie sprawcy popełnienia przestępstwa w przyszłości przez pozbawienie go pojazdu mechanicznego, a w przypadku przepadku równowartości przez pozbawienie go środków pieniężnych, które może przeznaczyć na zakup pojazdu” (druk sejmowy nr 2024/IX kad., Uzasadnienie, s. 68).

Kolejne nowelizacje przepisów prawa karnego dotyczące przestępstw w ruchu drogowym popełnianych w stanie nietrzeźwości wyraźnie wskazują, że ustawodawca konsekwentnie podejmuje działania mające na celu zwiększania dolegliwości dla sprawców takich przestępstw. Zmiany legislacyjne obejmują zarówno kwestie wymiaru kary, rodzaju kary, jaką sąd może orzec w wypadku określonych przestępstw, jak również środków karnych. Kwestionowany art. 42 § 3 k.k., przewidując względny obowiązek sądu do orzeczenia dożywotniego środka karnego w warunkach wskazanych w tym przepisie, wpisuje się zatem w szersze ramy polityki kryminalnej, której celem jest ograniczenie liczby nietrzeźwych kierowców i popełnieniach przez nich przestępstw.

6. W podsumowaniu powyższych rozważań warto przytoczyć stanowisko Trybunału, który dokonując oceny konstytucyjności art. 42 § 3 k.k. w zakresie, w jakim nakazuje sądowi powszechnemu orzeczenie dożywotniego zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 177 § 2 tej ustawy był w stanie nietrzeźwości, stwierdził: „Trybunał Konstytucyjny nie miał wątpliwości, że przewidziane w tym przepisie zasady wymierzania środka karnego stanowią ograniczenie swobody sędziowskiej. Nie wyłączają one jednak możliwości wydania sprawiedliwego wyroku, zrelatywizowanego do okoliczności konkretnej sprawy. Ustawodawca przesądził – korzystając z przysługującej mu swobody kształtowania polityki karnej – że orzekanie dożywotniego zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych w stosunku do nietrzeźwych sprawców przestępstw z art. 177 § 2

k.k. powinno być zasadą, ponieważ w typowych wypadkach stanowi adekwatną reakcję karnoprawną za popełniony czyn. [...] Ustawodawca przewidział równocześnie możliwość odstępstwa od tej zasady – jeżeli sąd rozpoznający konkretną sprawę uzna, że «zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami». Sąd może przy tym uwzględnić wszystkie występujące w danej sprawie specyficzne czynniki, które – jego zdaniem – mogłyby przemawiać za niecelowością zastosowania środka karnego na podstawie art. 42 § 3 k.k. W świetle zaskarżonego przepisu «wymiar sprawiedliwości» w sprawach indywidualnych nadal pozostaje więc domeną sądu, a nie ustawodawcy. Tak ukształtowane zasady orzekania dożywotniego zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych wobec nietrzeźwych sprawców przestępstw określonych w art. 177 § 2 k.k. spełniają – zdaniem Trybunału Konstytucyjnego – wymogi wynikające z art. 45 ust. 1 Konstytucji” (wyrok TK w sprawie o sygn. akt SK 46/19).

7. W ocenie autorki stanowiska, biorąc pod uwagę argumentację przedstawioną w niniejszym stanowisku, kwestionowany art. 42 § 3 k.k. jest zgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji w zakresie, w jakim przewiduje, że sąd orzeka dożywotni zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych w przypadku popełnienia przestępstwa z art. 178a § 4 w związku z art. 178a § 1 k.k. Omówione rozwiązania normatywne nie pozwalają uznać, że sąd orzekający pozbawiony jest swobody jurysdykcyjnej i możliwości wydania zindywidualizowanego orzeczenia. Kodeksowe dyrektywy wymierzania kary nakazują sądowi wziąć pod uwagę wszystkie okoliczności związane z popełnieniem przestępstwa i osobą sprawcy, dokonać oceny stopnia szkodliwości społecznej czynu oraz adekwatności dolegliwości kary. Obowiązek orzeczenia dożywotniego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych ma charakter względny – sąd może odstąpić od jego orzekania, jeżeli uzna, że w danej sprawie wystąpiły szczególne okoliczności. Ponadto sąd jest zobowiązany rozważyć zasadność warunkowego umorzenia postępowania karnego na podstawie art. 66 § 1 k.k. Orzeczony dożywotni środek karny może również zostać zredukowany w postępowaniu wykonawczym: sąd może uznać taki środek za wykonany po 15 latach na podstawie art. 84 § 2a k.k.; po 10 latach sąd ma możliwość zmiany sposobu wykonywania środka karnego na zakaz prowadzenia pojazdów niewyposażonych w blokadę alkoholową, na podstawie art. 182a k.k.w.

Dopuszczalność stosowania tak ukształtowanego środka karnego, który orzekany jest dożywotnio (uwzględniając zarazem względny charakter takiego rozstrzygnięcia, o czym była mowa wyżej), znajduje także potwierdzenie w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (zob. wyrok TK w sprawie o sygn. akt SK 46/19).

8. Uwzględniając powyższe, wnosi się o uznanie, że art. 42 § k.k. w zakresie, w jakim przewiduje, że sąd orzeka dożywotni zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych w przypadku popełnienia przestępstwa z art. 178a § 4 w związku z art. 178a § 1 k.k., jest **zgodny** z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Bibliografia

Akty prawne

■ Prawo krajowe

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. nr 78, poz. 483, ze zm.
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz. U. 2022, poz. 1138, ze zm.
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, t.j. Dz. U. 2023, poz. 127.
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz. U. 2022, poz. 1375.
- Ustawa z 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym, t.j. Dz. U. 2023, poz. 1047.
- Ustawa z 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 541.
- Ustawa z 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym, t.j. Dz. U. 2019, poz. 2393.
- Ustawa z 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 2600.

Orzecznictwo

- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 21 listopada 1994 r., sygn. akt K 6/94.
- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 22 listopada 1995 r., sygn. akt K 19/95.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 9 czerwca 1998 r., sygn. akt K 28/97.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 12 stycznia 1999 r., sygn. akt P 2/98.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 18 kwietnia 2000 r., sygn. akt K 23/99.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 16 maja 2000 r., sygn. akt P 1/99.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 9 października 2001 r., sygn. akt SK 8/00.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 19 lutego 2003 r., sygn. akt P 11/02.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 12 maja 2003 r., sygn. akt SK 38/02.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 17 grudnia 2003 r., sygn. akt SK 15/02.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 29 czerwca 2004 r., sygn. akt P 20/02.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 14 marca 2005 r., sygn. akt K 35/04.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 13 grudnia 2005 r., sygn. akt SK 53/04.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 26 lutego 2008 r., sygn. akt SK 89/06.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 2 września 2008 r., sygn. akt K 35/06.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 25 czerwca 2012 r., sygn. akt K 9/10.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 30 października 2012 r., sygn. akt SK 20/11.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 15 kwietnia 2014 r., sygn. akt SK 12/13.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 7 października 2014 r., sygn. akt K 9/13.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 4 listopada 2014 r., sygn. akt SK 55/13.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 13 stycznia 2015 r., sygn. akt SK 34/12.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 16 grudnia 2020 r., sygn. akt SK 46/19.
- Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z 13 października 2004 r., sygn. akt Ts 55/04.
- Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z 29 lutego 2012 r., sygn. akt P 22/11.

Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z 22 października 2013 r., sygn. akt SK 14/11.
Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z 5 listopada 2013 r., sygn. akt SK 15/12.
Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z 27 października 2015 r., sygn. akt SK 2/14.
Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z 3 listopada 2015 r., sygn. akt SK 64/13.
Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z 15 października 2019 r., sygn. akt SK 10/19.
Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z 3 grudnia 2019 r., sygn. akt SK 19/18.
Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z 15 kwietnia 2021 r., sygn. akt Ts 55/20.
Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z 20 grudnia 2022 r., sygn. akt SK 78/21.
Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z 20 grudnia 2022 r., sygn. akt SK 16/22.
Wyrok Sądu Najwyższego z 8 października 2020 r., sygn. akt II KK 93/20.
Wyrok Sądu Najwyższego z 17 marca 2022 r., sygn. akt III KK 234/21.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 20 grudnia 2017 r., sygn. akt V KK 386/17.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 19 marca 2020 r., sygn. akt V KK 41/20.
Wyrok Sądu Rejonowego YY w Y z 25 lutego 2002 r., sygn. akt XIV K 304/01.
Wyrok Sądu Rejonowego YY w Y z 25 listopada 2005 r., sygn. akt VIII K 122/05.
Wyrok Sądu Okręgowego w Y, V Wydział Karny z 27 listopada 2019 r., sygn. akt V Ka 1221/19.

Literatura

- Burzyński P., *Podstawowe zagadnienia dotyczące modeli sankcji karnych* [w:] *Ustawowe określenie sankcji karnej*, Warszawa 2008.
- Daniluk P., *Konstytucyjne prawa do sądu oraz do obrony a obligatoryjne zarządzenie wykonania kary*, „Ius Novum” 2011, nr 2.
- Gensikowski P., Komentarz do art. 182a [w:] *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. J. Lachowski, Warszawa 2021.
- Grzegorzczak P., Weitz K., Komentarz do art. 45 [w:] *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Górowski W., Szewczyk M., Komentarz do art. 42 [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, t. I, cz. 1, *Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Kosonoga J., Komentarz do art. 5 [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. I, *Komentarz do art. 1–166*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2017.
- Kulik M., Komentarz do art. 43 [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2023.
- Lipiński K. [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021.
- Sakowicz A. [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2023.
- Sienkiewicz Z., Komentarz do art. 42 [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2012.
- Sych W., Komentarz do art. 182a [w:] *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. T. Prześniński, 2023, LEX.
- Szeleszczuk D. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2021.

Inne

Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2586/VII kad., <https://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/44EF3B6563548090C1257D1000532419/%24File/2586.pdf>.

Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2024/IX kad., <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/2851BC6F8739C593C12587F10042EF6E/%24File/2024.pdf>.